

УДК 377:005.336.2

Ірина ГАЛУЩАК

кандидат економічних наук, доцент кафедри обліку і аудиту
Прикарпатського національного університету ім. В. Стефаника,
м. Івано-Франківськ, Україна
e-mail: iryna.galushchak@gmail.com.

ПРАВОВА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ЯК СКЛАДОВА ПРОЦЕСУ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ЕКОНОМІСТА

У статті проаналізовано концептуальні засади компетентної підготовки майбутнього економіста та обґрунтовано основних підходів до формування його правової компетентності. Висвітлено деякі аспекти проблеми формування правової компетентності майбутнього фахівця, які впливають на формування готовності до професійної діяльності майбутніх економістів. Акцентовано увагу на тому, що професійна компетентність є складним поняттям і передбачає єдність фундаментальної або предметної, психолого-педагогічної та методичної компетентностей. Визначено складові правової компетентності відповідно до структури діяльності. Охарактеризовано правову компетентність як професійно значущу якість майбутнього економіста, необхідну для успішної професійної діяльності.

Ключові слова: компетентність, правова компетентність; професійна компетентність; професійна підготовка; професійні якості майбутнього економіста.

Інтеграція національної освіти в європейське співтовариство та зміна змісту й структури вищої економічної освіти призводить до вирішення суттєвих питань змісту й рівня підготовки майбутніх економістів до професійної діяльності згідно вимог і потреб сучасного суспільства.

Реалізація дидактичної функції професійної освіти передбачає посилення ролі гуманітарної та професійно-орієнтовної підготовки майбутніх фахівців економічного профілю. У зв'язку з цим професійна освіта покликана збагатити інформаційний досвід майбутніх фахівців, допомогти їм в опануванні необхідних способів професійної діяльності і правової компетентності.

Не можливо бути справжнім спеціалістом, фахівцем у окремій галузі і бути повністю відокремленим від чинних законодавчих актів, адже саме в них міститься багато стандартів, положень та обмежень щодо будь-якого виду трудової діяльності в Україні. Відтак, щоб бути гідним українським фахівцем у будь-якій галузі, він повинен, окрім всього іншого, знати норми чинного законодавства, які стосуються його діяльності, слідкувати за їх змінами та розуміти їх, як того вимагає сьогодення. З огляду на це для сучасної України є дуже важливою правова освіта фахівців різної категорії. У наш час на зміну «знанневому» підходу, який забезпечував загальне уявлення про способи виконання певної діяльності та сформованість загальнопрофесійних умінь, прийшов компетентністний підхід. Освіта повинна відповідати інтересам та вимогам суспільства. Основною ціллю освіти є підготовка кваліфікованого працівника відповідного рівня і профілю, конкурентоспроможного на ринку праці, компетентного, який вільно володіє професією та орієнту-

ється в суміжних галузях діяльності, готового до постійного професійного росту, соціальної та професійної мобільності.

У межах нашого дослідження значний інтерес становлять праці, в яких відображаються різні підходи до формування професійної компетентності фахівця економічного напрямку. Різні сторони формування та види професійної компетентності фахівців економічних спеціальностей досліджували: В. Приходько (економічна культура), В. Черевко (комунікативна компетентність майбутнього менеджера), Г. Копил (професійної компетентності фахівця з міжнародної економіки), Н. Баловсяк (інформаційна компетентність економіста), Є. Іванченко (формування професійної мобільності майбутніх економістів), Л. Дибкова (індивідуальний підхід у формуванні професійної компетентності майбутніх економістів), В. Уйсімбаєва (формування професійної компетентності економіста у процесі наукової роботи) та ін.

Зазначимо, що феноменологія правової компетентності особистості досліджується сучасними дослідниками (В. Варуков, Т. Волох, О. Панова, В. Персицька, В. Олейник), однак залишає свою дискусійність, особливо в контексті проблематики вищої школи.

Однак вивчення науково-методичної літератури показало відсутність цілісного аналізу дослідження проблеми формування готовності до професійної діяльності майбутніх спеціалістів економічного профілю в умовах підвищеної конкурентоспроможності на ринку праці.

Метою статті є розкриття сутності правової компетентності як складової процесу професійної підготовки майбутніх економістів.

Розкриття сутності проблеми розпочнемо з аналізу основних понять – «компетенція» і «компетентність». Їх диференціюють відомі російські вчені А. Хуторський та В. Краєвський. Виходячи з того, що в перекладі з латинської мови слово «competentia» означає коло питань, з якими людина добре обізнана, має певний досвід, – компетентність у певній галузі трактується як «володіння відповідними знаннями й здібностями, які дозволяють ґрунтовно судити про цю галузь і ефективно діяти в ній» [4, 9], тобто компетентність є результатом набуття компетенції.

Отже, В. В. Краєвський, А. В. Хуторський пропонують розвести ці поняття, використовувати їх паралельно, але вкладаючи в них різний зміст: *Компетенція* – це сукупність взаємопов'язаних якостей особистості (знань, умінь, навичок, способів діяльності), які є заданими до відповідного кола предметів і процесів та необхідними для якісної продуктивної дії по відношенню до них; *Компетентність* – це володіння людиною відповідною компетенцією, що містить її особистісне ставлення до предмета діяльності.

Тобто, компетенцію, за А. Хуторським, потрібно розуміти як задану вимогу, норму освітньої підготовки учня, а компетентність – як його реально сформовані особистісні якості та мінімальний досвід діяльності.

Таким чином, якщо компетенція трактується як задана норма, вимога до підготовки фахівця, то компетентність розглядається як сформована якість, результат діяльності, «надбання» студента.

У контексті нашого дослідження, професійно-педагогічну підготовку майбутнього економіста доцільно розглядати через поняття «професійна компетентність», яка означає сукупність особистісних якостей, знань, що забезпечують високий рівень самоорганізації професійної діяльності. Професійна компетентність є складним поняттям і передбачає єдність фундаментальної або предметної, психолого-педагогічної та методичної компетентностей.

В аспекті дослідження привертають увагу наукові розвідки вчених (Н. Бордовська, В. Раєвський, А. Реан, А. Хуторський та ін.), які визначають дефініцію «професійна компетентність» як сукупність умінь як суб'єкта педагогічного впливу особливим чином структурувати наукове і практичне знання з метою кращого вирішення професійних завдань.

Так, В. Федіна, зазначає що, формування професійної компетентності це процес, що триває протягом усього професійного становлення. Його основними етапами є: формування професійних намірів і спрямованості, професійна підготовка, професіоналізація. Зокрема, етап формування професійних намірів і спрямованості здійснюєть-

ся шляхом психологічної і професійної адаптації студентів до майбутньої діяльності; етап професійної підготовки – шляхом оволодіння загальними і спеціальними знаннями і вміннями; етап професійного становлення – шляхом набуття професійного менталітету і високоякісного виконання професійної діяльності [8].

Ми поділяємо твердження В. Петрук яка визначає професійну компетентність, як готовність особистості мобілізувати власні ресурси (організовані в систему знань, умінь, здатності й особистісних якостей), які необхідні для ефективного розв'язання професійних задач у типових і нестандартних ситуаціях, що включає в себе ціннісні ставлення особистості до цих ситуацій [7].

Відтак, категорія «професійна компетентність» визначається, головним чином, рівнем професійної освіти, досвідом та індивідуальними здібностями, вмотивованим прагненням особистості до безперервної самоосвіти та самовдосконалення, творчим і відповідальним ставленням до справи.

Оволодіння компетентністю передбачає наявність такого структурного компоненту, на що вказують у своїх дослідженнях І. Зимня, В. Серіков, А. Хуторський та інші, як мінімально необхідний досвід діяльності студента у сфері визначеної компетентності.

Зауважимо, що професійна компетентність майбутнього спеціаліста формується на засадах теоретичних знань, практичних умінь, значущих особистісних якостей та життєвого досвіду, що зумовлює готовність фахівця до виконання професійних обов'язків та забезпечує високий рівень його самоорганізації.

У контексті нашого дослідження маємо стверджувати, що цілеспрямований розвиток правової компетентності за допомогою реалізації компетентнісного підходу в процесі професійної підготовки пов'язаний: а) з певним змістовим і процесуальним структуруванням і наповненням змісту навчання для забезпечення цілісності, внутрішньопредметної та міжпредметної інтеграції наукового знання, раціонального поєднання варіативності й інваріантності інформації, її фундаментальності та контекстності; б) з вибором і реалізацією ефективних форм і методів організації діяльності студентів із системного оволодіння соціальними та професійними знаннями, їх свідомого творчого застосування, оволодіння навичками професійної діяльності, соціальної поведінки, соціального та професійного спілкування; в) з організацією конструктивної педагогічної взаємодії, що сприяє розвитку свідомого ставлення студентів до змісту освіти, відповідального ставлення до своєї діяльності та поведінки, підвищення їх освітньої активності тощо.

З огляду на це, М. Горбушина [2] визначила, що правова компетенція спеціаліста соціальної

роботи представляє собою сукупність якостей, відображаючих ступінь кваліфікацій, рівень правових знань, умінь, навичок, готовності та здібностей, пов'язаних із здійсненням комплексу заходів з правової підтримки та захисту населення, і є однією з основних складових процесу професійної підготовки спеціаліста, в структурі якої важливими є мотиваційний, когнітивний, діяльнісно-практичний компоненти, а також професійно-особистісні якості. Зауважимо, Я. Кічук робить висновок про те, що правова компетенція є не лише однією з інтегративних стосовно особистості студента, а й виступає інваріантною характеристикою, тобто неодмінною у смислі обов'язковості, вагомості, постійності. У згорнутому вигляді ця компетенція може бути конкретизована через такі параметри результативності, як-от: «знати», «вміти», «досягати», «відповідати» [3]. І. Безукладникова визначає правову компетенцію як сукупність здібностей та особистісно-вольових настанов, визначаючих для людини здатність та прагнення урівняти свою соціальну поведінку з правом та іншими існуючими в суспільстві нормами [1].

Дослідники, які вивчають феномен правової компетентності фахівця у зв'язку з виконанням ним професійних функцій (Т. Волох, В. Олейник), цілком правомірно його пов'язують, по-перше, із ставленням особистості до права «як соціальної, державної та особистісної цінності, що обумовлює намагання постійно отримувати, розширювати арсенал засобів визначення та вирішення правових проблем»; по-друге, із правовою освіченістю, «як сукупністю знань з проблем права»; по-третє, з правовою готовністю – наявністю «вмінь з вирішення конкретних правових питань» [6].

У контексті нашого дослідження з'ясовано сутність поняття «правова компетентність економіста», яку з урахуванням специфіки його університетської професійної підготовки, розуміємо як складну особистісно-професійну якість, змістовим ядром якого є ціннісне ставлення до економічної діяльності, компетенції: «знати», «вміти», «досягати», «відповідати». Виявом означеної якості є потенціал здатності особистості, безпосереднє підґрунтя якого складають економічний і правовий різновиди культури, а опосередковане – духовність особистості, правовий зміст свідомості суспільства. Отже, правова компетентність, як особистісно-професійна

якість, відбивається через характер ставлення до діяльності та певні компетенції.

Спираючись на проведений теоретичний аналіз, який дав змогу виділити основні складові правової компетентності, визначено зміст кожного з компонентів:

- 1) правова освіченість: правові знання;
- 2) правова спрямованість: визнання значущості правових знань і вмінь у діяльності майбутнього економіста, прагнення їх удосконалення;
- 3) правова готовність: уміння й навички, що забезпечують вирішення професійних ситуацій на правовій основі.

Усі вищевказані компоненти взаємозумовлені і взаємозалежні між собою. Вони інтегруються в єдине утворення – правову компетентність, яка є важливою складовою загальної готовності майбутнього економіста до професійної діяльності.

Ми вважаємо, що правова компетентність – це якісна характеристика особистості, що включає в себе знання норм моралі та права, уміння та навички застосування даних норм у повсякденному житті, здатність та готовність до підвищення рівня правової компетентності протягом усього життя. Правова компетентність складається з ключових, базових та спеціальних компетенцій, які мають різні рівні формування та прояву. Перший рівень – формування ключових правових компетенцій; другий рівень – формування базових правових компетенцій; третій рівень – формування спеціальних правових компетенцій.

Отже, удосконалення рівня професіоналізму майбутнього фахівця економіки, зокрема його правової компетентності, в умовах університетської освіти потребує глибокого аналізу навчальної діяльності як результату фахової підготовки.

Правова компетентність фахівців економічного профілю визначаємо як інваріантну (необхідну) характеристику економіста, яка відображає рівень засвоєння правових знань, вмінь, навичок (компетенцій), необхідних для економічної діяльності фахівця. Таким чином, фахівець економічного профілю, на нашу думку, повинен володіти як загальною, так і професійно-правовою компетентністю, а також мати ключові базові та спеціальні правові компетенції.

Перспективи подальшого дослідження передбачають вивчення педагогічних умов, які сприятимуть формування правової компетентності майбутніх спеціалістів економічного профілю.

Список використаних джерел

1. Безукладникова И. В. Правовая компетентность учащихся и условия ее формирования [Электронный ресурс] / И. В. Безукладникова // Персональный сайт И. В. Безукладниковой. — Режим доступа до статті: http://innvik.ucoz.com/index/pravovaja_kompetentnost_i_uslovija_ee_formirovanija/0-49.
2. Горбушина М. В. Формирование правовой компетентности у будущих специалистов социальной работы в процессе профессиональной подготовки в вузе: дис. ... канд. пед. наук спец. : 13.00.08 — теория и методика профессионального образования / М. В. Горбушина. — Ульяновск, 2007. — 210 с.
3. Кічук Я. В. Правова компетенція — інваріантна суб'єктна характеристика сучасної студентської молоді [Електронний ресурс] / Я. В. Кічук. — Режим доступа до статті: http://intellect-invest.org.ua/ukr/pedagog_editi_ns_emaga_zin_e_pedagogical_science_vypuski_n3_2010_st_13/.

4. Краевский В. В., Хуторской А. В. Предметное и общепредметное в образовательных стандартах // Педагогика. — 2003. — № 2. — С. 3—10.
5. Овчарук О. В. Компетентнісний підхід в освіті: Загальноєвропейські підходи [Електронний ресурс] / О. В. Овчарук // Інформаційні технології і засоби навчання. — 2009. — № 5 (13). — Режим доступу: <http://www.ime.edu.ua.net/em.html>.
6. Олейник В. Теоретичні та практичні аспекти проблеми формування правової компетентності керівників навчальних закладів у системі післядипломної освіти // Обрії. — 2007. — № 2 (25). — С. 25—31.
7. Петрук В. А. Теоретико-методичні засади формування базових професійних компетентностей у майбутніх фахівців технічних спеціальностей : дис. ... доктора наук : 13.00.04. — К., 2008. — 274 с.
8. Федина В. С. Формування професійної компетентності у майбутніх фахівців-сходознавців : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. / В. С. Федина. — Львів, 2009. — 252 с.

References

1. Bezukladnykova Y. V. Pravovaya kompetentnost' uchashchikhsya u uslovyaya ee formirovaniya [Elektronnyy resurs] / Y. V. Bezukladnykova // Personal'nyy sayt Y. V. Bezukladnykovoy. — Rezhym dostupu do statti: http://innvik.ucoz.com/index/pravovaya_kompetentnost_i_uslovija_ee_formirovanija/0-49.
2. Horbushyna M. V. Formirovaniye pravovoy kompetentnosti u budushchikh spetsyalystov sotsyal'noy raboty v protsesse professional'noy podgotovky v vuze: dys. ... kand. ped. nauk spets. : 13.00.08 — teoriya u metodyka professional'nogo obrazovaniya / M. V. Horbushyna. — Ul'yanovsk, 2007. — 210 s.
3. Kichuk Ya. V. Pravova kompetentsiya – invariantna sub'yektna kharakterystyka suchasnoyi student-s'koyi molodi [Elektronnyy resurs] / Ya. V. Kichuk. — Rezhym dostupu do statti: http://intellect-invest.org.ua/ukr/pedagog_editions_emagazine_pedagogical_science_vypuski_n3_2010_st_13/.
4. Kraevskyy V. V., Khutorskoy A. V. Predmetnoe u obshchepredmetnoe v obrazovatel'nykh standartakh // Pedahohyka. — 2003. — # 2. — S. 3—10.
5. Ovcharuk O. V. Kompetentnisnyy pidkhdid v osviti:Zahal'noyevropeys'ki pidkhody [Elektronnyy resurs] / O. V. Ovcharuk // Informatsiyni tekhnolohiyi i zasoby navchannya. — 2009. —#5 (13). — Rezhym dostupu:<http://www.ime.edu.ua.net/em.html>.
6. Oleynyk V. Teoretychni ta praktychni aspekty problemy formuvannya pravovoyi kompetentnosti kerivnykiv navchal'nykh zakladiv u systemi pislyadyplomnoyi osvity // Obriyi. — 2007. — #2 (25). — S. 25—31.
7. Petruk V. A. Teoretyko-metodychni zasady formuvannya bazovykh profesyinykh kompetentnostey u maybutnikh fakhivtsiv tekhnichnykh spetsial'nostey : dys. ... doktora nauk : 13.00.04. — K., 2008. — 274 s.
8. Fedyna V. S. Formuvannya profesyynoyi kompetentnosti u maybutnikh fakhivtsiv-skhodoznavtsiv : dys. ... kand. ped. nauk : 13.00.04. / V. S. Fedyna. — L'viv, 2009. — 252 s.

Галушак І. Правовая компетентность как составляющая процесса профессиональной подготовки экономиста

В статье проанализированы концептуальные основы компетентной подготовки будущего экономиста и обоснованы основных подходов к формированию его правовой компетентности. Освещены некоторые аспекты проблемы формирования правовой компетентности будущего специалиста, которые влияют на формирование готовности к профессиональной деятельности будущих экономистов. Акцентируется внимание на том, что профессиональная компетентность является сложным понятием и предусматривает единство фундаментальной или предметной, психолого-педагогической и методической компетенций. Определены составляющие правовой компетентности в соответствии со структурой деятельности. Охарактеризовано правовую компетентность как профессионально значимое качество будущего экономиста, необходимую для успешной профессиональной деятельности.

Ключевые слова: компетентность, правовая компетентность; профессиональная компетентность; профессиональная подготовка; профессиональные качества будущего экономиста.

Galushchak I. Legal competence as a component of the process of professional training of an economist

The article analyzes the conceptual foundations of the competent training of the future economist and substantiates the basic approaches to the formation of his legal competence. The author notes that the main goal of education is to train a skilled worker of the appropriate level and profile, competitive in the labor market, competent, who is fluent in the profession and oriented in related fields of activity, ready for constant professional growth, social and professional mobility. The emphasis is placed on the fact that professional competence is a complex concept and involves the unity of fundamental or substantive, psychological, pedagogical and methodological competencies. It is argued that the professional competence of a future specialist is formed on the basis of theoretical knowledge, practical skills, significant personal qualities and life experience, which determines the readiness of a specialist to perform his professional duties and provides a high level of his self-organization. Some aspects of the problem of formation of the legal competence of the future specialist, which influence formation of preparedness for professional activity of future economists, are highlighted. The author notes that legal competence consists of key, basic and special competencies that have different levels of formation and manifestation. The first level – the formation of key legal competences; the second level is the formation of basic legal competences; the third level – the formation of special legal competences. The emphasis is placed on the fact that legal competence is a qualitative characteristic of the individual, which includes knowledge of the norms of morals and law, the skills and abilities of applying these norms in everyday life, the ability and readiness to increase the level of legal competence throughout life. It is argued that legal competence, as personal and professional quality, is reflected due to the nature of the attitude towards the activity and certain competences. The components of legal competence according to the structure of activity are determined. The legal competence as a professionally significant quality of the future economist, necessary for successful professional activity is characterized.

Key words: competence, legal competence; professional competence; professional training; professional qualities of a future economist.